

PAWEŁ KALETA

POJĘCIE *PATRIMONIUM STABILE*

Przepisy kościelnego prawa majątkowego zostały zawarte w Księdze V Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ i stanowią kulminacyjny efekt wieloletnich prób usystematyzowania i ukonstytuowania przepisów kanonicznych. Na ich powstanie w obowiązującym kształcie przyczyniła się doktryna Soboru Watykańskiego II oraz dokumenty posoborowe. Prawodawca kościelny wśród dóbr materialnych (*bona corporalia*) rozróżnia dobra ruchome i nieruchome. Uszczegóławiając zaś dobra materialne, używa takich określeń jak: „rzeczy święte” (*res sacrae*), „rzeczy kosztowne” (*res pretiosae*) oraz „majątek stały” (*patrimonium stabile*).

Wspomniane *patrimonium stabile* jest pojęciem nowym. W KPK/83 użyto dwukrotnie analizowanego pojęcia – w kan. 1285 i w kan. 1291, niemniej jednak prawodawca kodeksowy, zgodnie z tradycją kanoniczną, nie wyjaśnia znaczenia użytego pojęcia. W kan. 1285 użyto *patrimonium stabile* w celu ograniczenia władzy zarządcy, aby nie dokonywał on darowizn na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości z dóbr ruchomych należących do *patrimonium stabile*². Natomiast w kan. 1291 zarządca nie może dokonywać ważnej alienacji dóbr, które stanowią *patrimonium stabile*, jeśli nie uzyskał uprzednio zezwolenia kompetentnej władzy, zgodnie z przepisami prawa³.

Ks. dr PAWEŁ KALETA – adiunkt Katedry Norm Ogólnych i Kościelnego Prawa Majątkowego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: kaleta@kul.lublin.pl

¹ Codex Iuris Canonici *auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, pp. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

² Can. 1285: „Intra limites dumtaxat ordinariae administrationis fas est administratoribus de bonis mobilibus, quae ad patrimonium stabile non pertinent, donationes ad fines pietatis aut christianae caritatis facere”.

³ Can. 1291: „Ad valide alienanda bona, quae personae iuridicae publicae ex legitima assignatione patrimonium stabile constituunt et quorum valor summam iure definitam excedit, requiritur licentia auctoritatis ad normam iuris competentis”.

W związku z powyższym rodzi się pytanie: jaka jest geneza pojęcia *patrimonium stabile*? Dlaczego prawodawca posługuje się takim pojęciem prawnym, które różni się od pojęć użytych w kodeksach cywilnych? Wreszcie, jakie są implikacje dóbr kościelnych w stosunku do *patrimonium stabile*. Nadmienić należy, że takim samym pojęciem posługuje się prawodawca kościelny w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich⁴. Przedmiotem rozważań zawartych w niniejszym artykule jest analiza pojęcia *patrimonium stabile*.

1. GENEZA PATRIMONIUM STABILE

Codex Iuris Canonici z 1917 r.⁵ nie używał pojęcia *patrimonium stabile*⁶. W KPK/83 wspomniane pojęcie zostało zastosowane w dwóch kanonach – w kan. 1285 i w kan. 1291. Interesujące jest to, że w odpowiadających im kanonach KPK/17 (kan. 1535 i kan. 1530 § 1) prawodawca kościelny nie użył pojęcia *patrimonium*, ale posłużył się pojęciami dóbr ruchomych i dóbr nieruchomości. W takim przypadku genezę pojęcia *patrimonium stabile* należy szukać na etapie komisji rewizyjnej *Coetus de Bonis Ecclesiae Temporalibus*⁷. Dla wyjaśnienia, *Coetus* było zespołem konsultorów, którego skład tworzyli zwyczajni profesorowie uniwersytetów, wydelegowani przez konferencje biskupów i konferencje wyższych przełożonych zakonnych⁸. Ich celem było zredagowanie nowych kanonów prawa kanonicznego.

⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), pp. 1033-1363; *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II*, przekład polski L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002 [dalej cyt.: KKKW]. Podobnie jak KPK/83, KKKW posiada przepisy prawne, które odnoszą się do *patrimonium stabile*. Kan. 1029 stanowi, że jedynie z dóbr ruchomych, które nie należą do majątku stałego, zarządca może dokonywać darowizn określonych prawnym zwyczajem na cele pobożności i miłości dla słusznej przyczyny; w kan. 1035 § 1 alienacja dóbr kościelnych stanowiących stały prawnie nabyty majątek osoby prawnej może być dokonana po spełnieniu przepisanych prawem wymagań; w kan. 1042 przepisy o alienacji powinny być zachowane nie tylko w przypadku alienacji, lecz także przy podejmowaniu jakichkolwiek transakcji, na skutek której majątek osoby prawnej może się znaleźć w gorszej sytuacji; w kan. 1026 w obydwu egzemplarzach inwentarza należy odnotowywać każdą zmianę, która dotyczy majątku stałego tej osoby prawnej.

⁵ *Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, pp. 2-523 [dalej cyt.: KPK/17].

⁶ Zob. J.A. R e n k e n, *The Stable Patrimony of Public Juridic Persons*, „The Jurist” 70 (2010), s. 131-162.

⁷ Dalej cyt.: *Coetus*.

⁸ W. W ó j c i k, *Dobra doczesne Kościoła*, [w:] W. W ó j c i k, J. K r u k o w s k i, F. L e m p a, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983*, t. IV, Lublin 1987, s. 41; zob. S. D u b i e l, *Uprawnienia majątkowe Kościoła Katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, Lublin 2007, s. 74.

Podczas dyskusji dotyczącej treści can. 1530 KPK/17, która odbyła 13 maja 1968 r., użyto po raz pierwszy pojęcia *patrimonium stabile*. Zostało ono użyte dla określenia dóbr ruchomych i dóbr nieruchomości, które mają być chronione przed alienacją. Zapisana łacińska transkrypcja jest dość trudna do przetłumaczenia na język polski (*res ecclesiasticas immobiles et mobiles, quae servando servari possunt*)⁹. Można je określić jako kościelne dobra nieruchome i ruchome, które [ze względu na stałość celów] mogą i powinny być zachowane. Jeden z konsultorów zasugerował, aby słowa te były zastąpione: „dobra, które dotyczą stałego i prawnie nabytego majątku przez moralną osobę prawną”¹⁰. Swój postulat uzasadnił tym, że celem prawa kanonicznego nie jest zabranianie dokonywania alienacji, lecz jego celem jest ochrona dóbr kościelnych, dlatego alienacji można dokonywać, ale rozważnie, szczególnie gdy umowa alienacji dotyczy *patrimonium stabile*. Ta argumentacja została zgodnie przyjęta przez pozostałych konsultorów¹¹.

Inny z konsultorów wniósł postulat, aby dodano określenie: „majątku nabytego zgodnie z prawem”, ponieważ wymóg uzyskania zezwolenia kompetentnej władzy wymagany jest w stosunku do dóbr, który został nabyty zgodnie z prawem, jeśli ich wartość przekracza określoną w prawie sumę. Prawo do wydania zezwolenia powinno dotyczyć *patrimonium stabile*.

Z kolei H. Crovella zaproponował wstępną treść kanonu: „dla dokonania alienacji dóbr, prawnie nabytych, stanowiących *patrimonium stabile* moralnej osoby prawnej”. Propozycja ta spotkała się z aprobatą pozostałych członków *Coetus*¹².

W dalszej części dyskusji dotyczącej can. 1530 KPK/17, uzupełniono jego pełną treść, która brzmiała następująco: „dla dokonania alienacji dóbr, prawnie nabytych przez kościelną osobę moralną określoną jako majątek stały, wymagane jest zezwolenie uprawnionego przełożonego, bez którego alienacja jest nieważna”¹³.

Podczas kolejnej sesji, która odbyła się 20 stycznia 1969 r., *Coetus* obradowała nad rewizją can. 1535 KPK/17, który był odpowiednikiem obowiązującego kan. 1285. W porównaniu do poprzedniej dyskusji, obrady te nie były tak jednomyślne. Niektórzy konsultorzy skoncentrowali się na poszerzeniu „darowizn na cele chrześcijańskiej miłości”, jednak pozostali konsultorzy zgłaszali zastrzeżenia, że darowizny tytułem „chrześcijańskiej miłości” mogą być źródłem nadużyć

⁹ V. De Paolis, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, „Periodica” 97 (2008), s. 269.

¹⁰ W KPK/83 osobami moralnymi są Kościół katolicki i Stolica Apostolska, zob. kan. 113 § 1.

¹¹ „Communicationes” 37 (2005), s. 120-121.

¹² Tamże, s. 121.

¹³ Tamże, s. 123, can. 1530 KPK/17: „Ad alienada bona quae alicuius personae moralis ecclesiae ex legitima assignatione patrimonium stabile constituent requiritur consensus legitimi superioris sine quo alienatio invalida est”.

przez zarządców. Ostatecznie, podczas tej sesji nie rozstrzygnięto przedstawionego problemu. Niemniej *Coetus* ustaliło, że treść can. 1535 KPK/17 powinna być usytuowana wśród kanonów dotyczących zarządzania¹⁴. W dalszej części dyskusji zwrócono uwagę na elementarne słowa kanonu. Wszyscy zgodzili się, że zarządcy dóbr kościelnych mogą dokonywać darowizn na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości z dóbr ruchomych nienależących do *patrimonium stabile*. Po rozpatrzeniu kilku propozycji dotyczących używania terminologii *Coetus* przyjęło następujące sformułowanie kanonu: „Jedynie w granicach zwyczajnego zarządzania wolno zarządcom z kościelnych dóbr ruchomych, które nie należą do *patrimonium stabile* dokonać darowizny na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości”¹⁵. Warto zauważyć, że takie sformułowanie bez dalszych jego zmian stanowi treść obecnego kan. 1285.

Na kolejnym posiedzeniu (30 maja 1969) *Coetus* zgłosiło cztery pytania dotyczące określenia, które dobra kościelnych instytucji należą do *patrimonium stabile*. Z uwagi na krótki okres uznano, że nie wydaje się to konieczne, aby przygotować taką listę dla kościelnych instytucji¹⁶. Zauważyć jednak należy, że w dalszym etapie prac nad rewizją KPK/17, lista ta nie została opracowana.

Kolejnym etapem prac *Coetus* było opracowanie projektu *Schema canonum libri V. De iure patrimoniali Ecclesiae*¹⁷. Pojęcie *patrimonium stabile* w *Schema z 1977* zostało użyte dwukrotnie: w can. 29 i w can. 36.

Can. 29 *Schema z 1977* został przyjęty bez dodatkowych zmian¹⁸.

Can. 36 *Schema z 1977* stanowił, że: „Dla dokonania alienacji dóbr, które należą do osoby prawnej, które zgodnie z prawem stanowią *patrimonium stabile*, wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy według prawa o kompetencji, bez którego alienacja jest nieważna”¹⁹. Podobne zmiany zostały dokonane w can. 40 *Schema z 1977*: „Wymagania przepisów can. 36, 38 i 39 wymagane są nie tyl-

¹⁴ „Communicaciones” 37 (2005), s. 187-189.

¹⁵ Tamże, s. 202, can. 1535: „Intra limites dumtaxat ordinariae administrationis, fas est administratoribus bonorum ecclesiasticorum de bonis mobilibus quae ad patrimonium stabile non pertinet, donationes ad fins pietatis aut christianae caritatis facere”.

¹⁶ „Communicaciones” 37 (2005), s. 220.

¹⁷ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema canonum libri V. De iure patrimoniali Ecclesiae*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977 [dalej cyt.: *Schema z 1977*].

¹⁸ *Schema z 1977*, can. 29: „Intra limites dumtaxat ordinariae administrationis, fas est administratoribus bonorum ecclesiasticorum de bonis mobilibus quae ad patrimonium stabile non pertinet, donationes ad fins pietatis aut christianae caritatis facere”.

¹⁹ *Schema z 1977*, can. 36: „Ad alienada bona quae alicuius personae iuridicate ecclesiasticae ex legitima assignatione patrimonium stabile constituunt requiritur licentia auctoritatis ad normam iuris competentis, sine qua alienatio invalida est”.

ko w alienacji, ale również przy jakiegokolwiek transakcji, która może pogorszyć stan majątkowy Kościoła”²⁰.

Opracowany *Schema z 1977* został rozesłany do poszczególnych konsultorów celem zaopiniowania i naniesienia ewentualnych poprawek. Po dwóch latach w 1979 r. odbyło się kolejne posiedzenie *Coetus*, które debatowało między innymi nad sformułwaniami can. 29 i can 36 *Schema z 1977*.

Niektórzy konsultorzy zaopiniowali, że użyte pojęcie *patrimonium stabile* w can. 29 *Schema z 1977* jest bardziej odpowiednie dla dawniejszego określenia majątku kościelnego, obecnie pojęcie to nie pasuje do współcześnie używanych pojęć zarówno w nauce prawa, jak i w ekonomii²¹. Postulat ten nie został przyjęty przez *Coetus*, natomiast uznano potrzebę umiejscowienia granicy dokonania „darowizny na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości”. W związku z tym konwencjonalne użycie pojęcia *patrimonium stabile* stanowi granicę dokonania darowizny na wskazane w prawie cele²².

Odnosnie do can. 36 dyskusja *Coetus* nie dotyczyła pojęcia *patrimonium stabile*, ale alienacji. Jeden z konsultorów zasugerował, aby kanon ten był lepiej skoordynowany z innymi kanonami, w związku z tym zasugerował, aby dodać to sformułowania kanonu zwrot: „i których wartość przekracza określoną w prawie sumę”. Wniosek ten został jednogłośnie przyjęty²³.

Dnia 29 czerwca 1980 r. Papieska Komisja ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego wydała *Schema Codicis Iuris Canonici*²⁴. Schemat ten zawierał 1728 kanonów zaproponowanych przez poszczególne komisje rewizyjne.

Can. 1236 *Schema z 1980* (który był can. 29 *Schema z 1977*) bez żadnych zmian stanowił treść kan. 1285 KPK/83.

Canon 1242 *Schema z 1980* (który był can. 36 *Schema z 1977*) stanowił treść kan. 1291 promulgowanego KPK/83. Kanon ten posiadał następującą treść: „Dla dokonania ważnej alienacji dóbr stanowiących stały prawnie nabyty majątek publicznej osoby prawnej, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy, zgodnie z przepisami prawa”²⁵.

²⁰ *Schema z 1977*, can. 40: „Sollemnitates ad normam a can. 36, 38, 39 requiruntur non solum in alienation, sed etiam in quolibet negotio quo condition patrimonialis Ecclesiae perior fieri possit”.

²¹ Por. W ó j c i k, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 87.

²² „Communicationes” 12 (1980), s. 420.

²³ „Et quorum valor summam iure definitam excedit”, „Communicationes” 12 (1980), s. 422-423.

²⁴ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris Canonici*, Typis Polyglottis Vaticanis 1980 [dalej cyt.: *Schema z 1980*].

²⁵ *Schema z 1980*, can. 1242: „Ad valide alienada bona quae personae iuridicate ecclesiasticae publicae ex legitima assignatione patrimonium stabile constituunt et quorum valor summam iure definitam excedit, requiritur licentia auctoritatis ad normam iuris competentis”.

W 1981 r. podczas posiedzenia siedmiu członków, które nosiło nazwę *Relatio*²⁶, próbowano udzielić odpowiedzi na zgłoszone wątpliwości przez *Coetus*. Jednak żaden z członków *Relatio* nie odniósł się do can. 1236 *Schema z 1980*, który jest odpowiednikiem kan. 1285 KPK/83.

W odniesieniu do can. 1242 *Schema z 1980*, który jest odpowiednikiem kan. 1291, abp Joseph Bernardin Cincinnati powiedział, że pojęcie *patrimonium stabile* jest pojęciem klasycznym i tradycyjnym, dzisiaj wydaje się ono niewystarczające szczególnie w dobie wielu przemian ekonomicznych. Stąd zasugerował, że byłoby właściwe, aby wprowadzić do tego kanonu pojęcie bardziej elastyczne, odpowiadające alienacji, z uwzględnieniem również can. 1246 *Schema z 1980*. W odpowiedzi *Relatio* uznała, że ta propozycja została już uwzględniona i dołączona do *Schema z 1980*, ponieważ wymagania dotyczące alienacji są stosowane do wszystkich transakcji, na skutek której majątek osoby prawnej może się znaleźć w gorszej sytuacji (can. 1246 *Schema z 1980*). Dlatego pojęcie alienacji zostało poszerzone.

Podczas posiedzenia nie zgłoszono żadnych komentarzy dotyczących can. 1246 *Schema z 1980*, który jest odpowiednikiem kan. 1295 KPK/83.

W Rzymie, w dniach 20-29 października 1981 r. odbyło się Posiedzenie Plenarne *Coetus*. Sformułowane kanony pochodzące ze *Schema z 1980* i z *Relatio z 1981* zostały zredagowane w jeden tekst. Zapisy z protokołów Posiedzenia Plenarnego *Coetus* dowodzą, że nie podjęto debaty na temat *patrimonium stabile*²⁷.

W 1982 r. sekretariat Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego przygotował tekst prawa kanonicznego zatytułowany *Codex Iuris Canonici. Schema Novissimum*²⁸ z datą 25 marca 1982 r., który następnie został zaprezentowany papieżowi Janowi Pawłowi II. Przez okres dziesięciu miesięcy papież osobiście sprawdzał *Schema Novissimum* przy pomocy małej grupy ekspertów prawa kanonicznego. Dnia 25 stycznia 1983 r. papież promulgował Kodeks Prawa Kanonicznego, który wszedł w życie 27 listopada 1983 r., w pierwszą niedzielę adwentu.

²⁶ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Relatio*, Typis Polyglottis Vaticanis 1981.

²⁷ Treść dyskusji z zebrania plenarnego została zapisana w: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Congregatio Plenaria diebus 20-29 octobris 1981 habita*, Typis Polyglottis Vaticanis 1981.

²⁸ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Codex Iuris Canonici Schema Novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, episcoporum conferentiarum, dicasteriorum curiae romanae, universitatum facultamque ecclesiarum necnon superiorum institutorum vitae consecratae recognium iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque summo pontifici praesentatum*, Vatican 1982.

Przedstawiona analiza genezy pojęcia *patrimonium stabile* wskazuje, że intencją prawodawcy nie było uniemożliwienie dokonania alienacji, ale ochrona dóbr kościelnych stanowiących *patrimonium stabile* przed nierozważnym i nieodpowiedzialnym ich alienowaniem. Majątek stanowiący *patrimonium stabile* nie jest przeznaczony na konsumpcję lub alienację, ale na zachowanie majątku²⁹. Kompetentna władza kościelna, zgodnie z przepisami prawa, powinna przypisać (*assignatione*), które dobra kościelne stanowią *patrimonium stabile*. Przepisanie majątku do osoby prawnej winno być dokonane przez akty nadzwyczajnego zarządzania. Należy zwrócić uwagę, że wymagania określone przez prawo należy zachować w przypadku alienacji dóbr stanowiących *patrimonium stabile*, których wartość przekracza określoną w prawie sumę. Przepisy prawa muszą być zachowane przy jakiegokolwiek transakcji (innej niż alienacja), na skutek której majątek osoby prawnej może znaleźć się w gorszej sytuacji.

Do tak określonej interpretacji pojęcia *patrimonium stabile* dodać należy inwentaryzację majątku kościelnego. W kan. 1026 KKKW odnaleźć można zalecenie, aby w obu księgach inwentarzowych zarządca odnotował każdą zmianę w *patrimonium stabile*. Kanon ten koresponduje z łacińskim kan. 1283, chociaż w tym kanonie *expressis verbis* nie użyto referowanego pojęcia.

2. ANALIZA POJĘCIA *PATRIMONIUM STABILE* W LITERATURZE KANONISTYCZNEJ

Od promulgacji KPK/83, w literaturze kanonistycznej zauważyć można wiele interpretacji pojęcia *patrimonium stabile*.

M. López Alarcón określa, że *patrimonium stabile* składa się z tych dóbr, które stanowią minimalną, bezpieczną podstawę finansowania, która umożliwia kościelnej osobie prawnej niezależne wypełnianie swojej misji, dla której została utworzona. Nie ma jednak absolutnych zasad dla ustanowienia *patrimonium stabile*, ponieważ to zależy nie tylko od natury i właściwości dóbr, ale także od finansowych wymagań, aby kościelna osoba prawna mogła realizować cele, dla których została ustanowiona³⁰.

²⁹ Renken, *The Stable Patrimony*, s. 143; De Paolis, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, s. 100.

³⁰ M. López Alarcón, *Book V. Temporal Goods of the Church*, [w:] *Code of Canon Law Annotated*, red. E. Caparros, H. Anbé, Montreal 2004², s. 993; De Paolis, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, s. 145; tenże, *Los bienes temporales de la Iglesia*, Madrid 2012, s. 256; F. Grazian, *Patrimonio stabile. Istituto dimenticato?*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 16 (2003), s. 282-296; J.P. Schoupe, *Derecho patrimonial canónico*, Pamplona 2007, s. 155-157.

R. Kennedy podaje następującą definicję: „*Patrimonium stabile* jest to cały majątek, w skład którego wchodzi: dobra ruchome jak i nieruchome, dobra materialne i niematerialne, które ze swej natury lub przez wyraźne określenie zostały przeznaczone dla utrzymania kościelnej osoby prawnej na czas określony lub nieokreślony dla przyszłego zabezpieczenia finansowego. Jest ono przeciwieństwem do wolnego lub płynnego kapitału, który ma być stosowany w celu pokrycia bieżących wydatków lub inaczej rozporządzony w możliwie krótkim okresie (rok lub dwa lata). Można rozróżnić cztery rodzaje *patrimonium stabile*: 1) nieruchomości (grunty, zabudowania), 2) ruchomości niezusuwalne (książki, meble), 3) długoterminowe (ponad dwa lata) inwestycje w papiery wartościowe (akcje, obligacje, bony skarbowe), 4) określone środki finansowe, nawet jeśli te składają się z gotówki i krótkoterminowych papierów wartościowych, które zostały przeznaczone na określony, cel jak np. fundusze emerytalne”³¹.

Zdaniem T. Pawluka, *patrimonium stabile* stanowią dobra, które nie są bezpośrednio przeznaczone na potrzeby życia codziennego i nie podlegają obrotowi, ponieważ stanowią podstawę egzystencji i funkcjonowania osoby prawnej. Na majątek stały mogą się składać dobra nieruchome (grunty, budynki) i ruchome (wyposażenie, kapitał ulokowany w banku lub papierach wartościowych)³².

Z kolei J.A. Renken określa, że „*patrimonium stabile* to minimalna ilość majątku potrzebna do samodzielnego funkcjonowania kościelnej osoby prawnej, czyli dla osiągnięcia przez nią podstawowych celów”³³.

L. Świto podziela zdanie *Coetus* i definiuje, że *patrimonium stabile* stanowią dobra majątkowe zabezpieczające byt i działanie osoby prawnej na przyszłość. Jednak w dalszej refleksji zadaje pytanie: które dobra ruchome zabezpieczają byt i działanie osoby prawnej? Próbuąc odpowiedzieć na to pytanie uzasadnia, że próba ustanowienia katalogu dóbr ruchomych odnoszących się do *patrimonium stabile* wydaje się nieracjonalna, bowiem to, co dla jednego podmiotu może stanowić podstawę jego bytu, dla innego podmiotu może nie mieć większego znaczenia. Wnioskując uzasadnia, iż „o tym, co w odniesieniu do danego podmiotu stanowi *patrimonium stabile* (poza nieruchomościami), zdaje się decydować nie

³¹ R.T. Kennedy, *The Temporal Goods of the Church*, [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York 2000, s. 1495-1496.

³² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 44.

³³ J.A. Renken, *Church Property. A Commentary on Canon Law Governing temporal Goods in the United States and Canada*, Ottawa 2009, s. 224.

tyle charakter mienia, lecz to, na ile owo mienie wpływa na stabilność sytuacji ekonomicznej tego podmiotu”³⁴.

Dla W. Wójcika *patrimonium stabile* jest to „stałe uposażenie kościelnej osoby prawnej”. Dalej uzasadnia, że jest to „minimalna ilość majątku potrzebna do samodzielnego funkcjonowania instytucji, czyli do osiągnięcia przez nią postawionych jej celów. Nie ma reguły absolutnej – można mówić o stałej równowadze ekonomicznej i o ekspansji gospodarczej dla osiągnięcia celów. Decyduje konkretna sytuacja”³⁵.

Instrukcja ds. Zarządzania wydana przez Konferencję Episkopatu Włoch określa następujące rodzaje dóbr, które stanowią *patrimonium stabile*: „Wszystkie nieruchomości i ruchomości, prawa, aktywa i pasywa kościelnej osoby prawnej. Dobra te stanowią zabezpieczenie kościelnej osoby prawnej w realizacji jej celów instytucjonalnych oraz zapewnienie ekonomicznej niezależności. *Patrimonium stabile* nie oznacza jedynie środków trwałych, ponieważ je chroni prawo z zachowaniem prawnych wymagań w zakresie przekształcenia a nawet alienowania.

Powszechnie, jako *patrimonium stabile* uznaje się następujące rodzaje dóbr:

- a) dobra należące do posagu osoby prawnej w celu zapewnienia jej istnienia;
- b) dobra, które znalazły się w posiadaniu osoby prawnej, jeżeli ten, kto je podarował, tak o tym ustalił;
- c) dobra, które zostały przeznaczone osobie prawnej jako *patrimonium stabile* przez organ jednostki administracyjnej;
- d) dobra ruchome otrzymane przez osobę prawną tytułem *ex voto*”³⁶.

Wnioskując, uznać należy, że *patrimonium stabile* jest to majątek stały publicznej osoby prawnej, w skład którego wchodzi: dobra ruchome i nieruchome. Dobra te są elementami koniecznymi dla zaistnienia *patrimonium stabile*. Ogólnie rzecz biorąc, za *patrimonium stabile* uznaje się minimalny majątek stanowiący podstawę egzystencji i funkcjonowania osoby prawnej dla realizacji celów, dla których została ustanowiona. Majątkiem stałym nie jest wolny kapitał używany w celu pokrycia bieżących wydatków, chyba że kapitał ten jest ulokowany w papierach wartościowych i stanowi zabezpieczenie finansowe kościelnej osoby prawnej. Nie ma jednak absolutnych zasad ustanowienia *patrimonium stabile*, ponieważ to zależy nie tylko od natury i właściwości dóbr, ale także od finansowych

³⁴ L. Ś w i t o, *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010, s. 106; zob. M. T o m k i e w i c z, *Obrót majątkiem Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, Olsztyn 2013, s. 21-23.

³⁵ W ó j c i k, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 81.

³⁶ Conferenza Episcopale Italiana, *Istruzione in materia amministrativa della Conferenza Episcopale Italiana (2005)*, testo approvato dalla 54a Assembla Generale, Roma (30-31 May 2005), art. 53.

wymagań, aby kościelna osoba prawna mogła realizować cele, dla których została ustanowiona.

3. ZNACZENIE POJĘCIA *PATRIMONIUM STABILE*

Pojęcie *patrimonium stabile* jest określeniem kanonicznym i zastępuje zdanie użyte w KPK/17 kan. 1530 § 1: „res ecclesiasticas immobiles aut mobiles, quae servando servari possunt”. Przedstawiona analiza historyczna wskazuje, że intencją prawodawcy nie było uniemożliwienie dokonania alienacji dóbr, które stanowią *patrimonium stabile*, ale ochrona tychże dóbr przed nierozważnym i nieodpowiedzialnym ich alienowaniem.

Faktem jest, że pojęcie *patrimonium stabile* jako określenie rodzaju majątku, nie występuje w kodeksach cywilnych. Podyktowane jest to tym, że Kościół ma prawo do kształtowania swojego prawa i prawo do porządkowania własnej dyscypliny w Kościele, która jest niezależna od władzy świeckiej. W porównaniu do nauk prawnych i ekonomicznych wydaje się, że posługiwanie się pojęciem *patrimonium stabile* jest pewnym anachronizmem bądź niedostosowaniem do obecnych standardów określających majątek. Jednak nie można zgodzić się z taką oceną, bowiem użycie tego pojęcia jest celowe, ma uzmysłwić zarządcy, że *patrimonium stabile* jest prawnie chronione i wymaga zastosowania przepisów prawnych związanych z alienacją. Nie znaczy to, że majątek stały (*patrimonium stabile*) jest majątkiem niedostępnym i ściśle chronionym przez prawo. Użycie określenia *patrimonium stabile* wskazuje na to, że dobra te mają służyć stałym celom kościelnej osoby prawnej i z dóbr tych należy korzystać. Natomiast w celu dokonania w nim przekształceń lub lokowania majątku w papiery wartościowe lub dokonywania alienacji należy zachować przepisy o alienacji³⁷.

Warto odnotować, że do zakresu pojęcia *patrimonium stabile* nie należą dobra codziennego użytku, przeznaczone na bieżące utrzymanie osoby prawnej, ale zgodnie z wypracowaną doktryną, należy rozumieć, że są to dobra ruchome i nieruchome, które stanowią minimalną podstawę materialną, pozwalają zabezpieczyć przyszłość kościelnej osoby prawnej w realizacji jej celów, dla których została utworzona. Za takim wnioskiem przemawia treść kan. 114 § 3: „kompetentna władza nie powinna nadawać osobowości prawnej zespołom osób lub rzeczy [...] jeśli nie posiadają środków, które wystarczą im do osiągnięcia ustalonego celu”.

³⁷ N. Cafardi, *Alienation of Church Property*, [w:] *Church Finance Handbook*, red. K.E. McKenna, L.A. DiNardo, J.W. Pokusa, Washington 1999, s. 252.

Dobra kościelnej osoby prawnej stają się *patrimonium stabile*, kiedy zostały zgodnie z prawem przeznaczone³⁸ (*legitima assignatione*). W konsekwencji nie można uznać dóbr kościelnych za *patrimonium stabile*, jeśli nie zostały zgodnie z prawem przeznaczone jako majątek stały lub zostały nabyte w sposób bezprawny (kradzież, nabycie na drodze omińnięcia prawa itp). Użycie sformułowania *legitima assignatione* należy rozumieć zgodnie z prawem powszechnym Kościoła, prawem partykularnym i prawem własnym lub statutami kościelnej osoby prawnej. Przeznaczenie prawne (*legitima assignatione*) nie może dziać się akcydentalnie, ale raczej wymaga się zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej. W tym celu, zgodnie z piśmiennictwem kanonistycznym, należy zastosować przepisy o aktach nadzwyczajnego zarządzania zgodnie z kan. 1277, kan. 1281 § 1-2³⁹.

Uznanie *patrimonium stabile* za rodzaj dóbr kościelnych posiada swoje konsekwencje w zarządzaniu nimi i alienowaniu.

W przypadku zarządzania wymaga się, aby zarządcy posiadali kryterium różnienia, z jakim rodzajem dóbr mają do czynienia⁴⁰. W tym celu pomocne może być dokładne opracowanie i aktualizowanie ksiąg inwentarzowych, w których odnotowane zostaną, które dobra kościelne stanowią *patrimonium stabile* osoby prawnej (kan. 1026 KKKW). Zauważyć jednak należy, że w kan. 1283, 2° KPK/83, nie występuje wzmianka, o której mowa w kan. 1026 KKKW.

W przypadku dóbr stanowiących *patrimonium stabile* zarządca nie może dokonać darowizn z dóbr ruchomych, które należą do części *patrimonium stabile* osoby prawnej. Natomiast zarządca będzie mógł dokonać darowizny z ruchomych dóbr kościelnych na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości, jeśli dobra te nie należą do *patrimonium stabile*, o ile wartość darowizny mieści się w granicach zwyczajnego zarządzania. Granice zwyczajnego zarządzania winny być określone w statutach kościelnej osoby prawnej. Jeśli zaś statuty milczą w tej sprawie, biskup diecezjalny, wysłuchawszy zdania rady do spraw ekonomicznych, powinien określić tego rodzaju czynności w odniesieniu do podległych mu osób prawnych (kan. 1281 § 2). Nie ma żadnej wzmianki w kan. 1285, że tego typu darowizny dotyczą prywatnych osób prawnych. Zgodnie z treścią kan. 1257 § 2, przepisy określone w kan. 1285 nie dotyczą prywatnych osób prawnych.

Uznanie *patrimonium stabile* za rodzaj dóbr kościelnych posiada również konsekwencje w przypadku alienacji. Zgodnie z kan. 1291, przepisom o alienacji podlega tylko majątek stały (*patrimonium stabile*) publicznej osoby prawnej. W na-

³⁸ Dosłownie należy przetłumaczyć, jako przypisane. W. Wójcik zwrot *legitima assignatione* tłumaczy jako prawne ulokowanie (*Dobra doczesne Kościoła*, s. 87).

³⁹ D e P a o l i s, *Los bienes temporales*, s. 257; R e n k e n, *Church Property*, s. 222.

⁴⁰ P. V. P i n t o, *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2001, s. 740.

wiązaniu do kan. 1285, w którym jest mowa o „dobrach, które należą do części *patrimonium stabile*”, w przypadku alienacji (kan. 1291) trzeba rozumieć zarówno część, jak i całość dóbr należących do stałego majątku. Chcąc jednak dokonać alienacji choćby jej części, zarządca jest zobowiązany zachować przepisy o alienacji kan. 1291-1294, „jeśli wartość tych dóbr przekracza określoną w prawie sumę”. Konferencja Episkopatu Polski zgodnie z kan. 1292 § 2 określiła równowartość 100.000 EUR jako *summa minima* alienacji. Decyzja ta została zatwierdzona 7 lutego 2007 r. dekretem Kongregacji do spraw Biskupów, uzyskując *recognitio*⁴¹. Kanony dotyczące alienacji (kan. 1291-1294) należy zachować nie tylko przy alienacji, ale również przy jakiegokolwiek transakcji, na skutek której *patrimonium* osoby prawnej może znaleźć się w gorszej sytuacji (kan. 1295).

Należy dodać, że dobra stanowiące *patrimonium stabile* nie podlegają opodatkowaniu, jednak dochody z nich pochodzące mogą być opodatkowane (zob. kan. 264 § 2 i kan. 1263).

*

Wnioskując należy stwierdzić, że *patrimonium stabile* stanowią dobra tak ruchome, jak i nieruchome, które zgodnie z prawem zostały przeznaczone (*legitima assignatione*) kościelnej osobie prawnej jako podstawa majątkowa zabezpieczająca byt i działanie osoby prawnej na przyszłość. *Patrimonium stabile* pozwala na niezależne realizowanie misji, dla której została utworzona kościelna osoba prawna, dlatego majątek stały podlega ochronie prawnej przepisanej prawem. Rozróżnienie, co stanowi *patrimonium stabile*, a co nie, winno być odnotowane w księgach inwentarzowych (kan. 1283, 2°). Zarządcy nie mogą dokonywać darowizn na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości z dóbr ruchomych należących do *patrimonium stabile* (kan. 1285). Chcąc dokonać jakichkolwiek aktów alienacji na dobrach kościelnych stanowiących *patrimonium stabile*, zarządcy są zobowiązani zachować kan. 1291-1294 oraz kan. 638 § 3, kiedy ich wartość przekracza określoną w prawie sumę. Kanony dotyczące alienacji (kan. 1291-1294) należy zachować nie tylko przy alienacji, ale również przy jakiegokolwiek transakcji, na skutek której *patrimonium* osoby prawnej może znaleźć się w gorszej sytuacji (kan. 1295). Dobra stanowiące *patrimonium stabile* nie podlegają opodatkowaniu, jednak dochody z nich pochodzące mogą być opodatkowane (zob. kan. 264 § 2 i kan. 1263).

⁴¹ Dekret wszedł w życie 20 lutego 2007 r.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, pp. 1-317; Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (18.10.1990), AAS 82 (1990), pp. 1033-1363; Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II, przekład polski L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, pp. 2-523
- Conferenza Episcopale Italiana, Istruzione in materia amministrativa della Conferenza Episcopale Italiana (2005), testo approvato dalla 54a Assembla Generale, Roma (30-31 May 2005), art. 53.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema canonum libri V. De iure prrimoniali Ecclesiae, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Schema Codici Iuris Canonici iuxta animadversions S.R.E. Cardinalium Episcoporum Conferentiaru. Dicasterium Curiae Romanae. Universitatum Facultatamque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, Roma 1980.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Codex Iuris Canonici Schema Novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, episcoporum conferentiarum, dicasteriorum curiae romanae, universitatum facultamque ecclesiarum necnon superiorum institutorum vitae consecratae recognitum iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque summo pontifici praesentatum, Typis Polyglottis Vaticanis 1982.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, Congregatio Plenaria diebus 20-29 octobris 1981 habita, Typis Polyglottis Vaticanis 1981.
- Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Communicationes* 12 (1980), *Communicationes* 37(2005).
- Konferencja Episkopatu Polski, Dekret z dnia 05 grudnia 2006 roku zawierający recognitio decyzji Konferencji Episkopatu Polski w sprawie nowych sum (minimalnej i maksymalnej) w związku z alienacją dóbr kościelnych, *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 13 (2007), s. 33.

Literatura

- Cafardi Nicholas: Alienation of Church Property, [w:] Church Finance Handbook, red. K.E. McKenna, L.A. DiNardo, J.W. Pokusa. Washington 1999, s. 247-266.
- De Paolis Velasio: De bonis Ecclesiae temporalibus in novo Codice Iuris Canonici, *Periodica* 73 (1984), s. 113-151.
- De Paolis Velasio: Los bienes temporales de la Iglesia, Madrid 2012.
- Dubiel Stanisław: Uprawnienia majątkowe Kościoła Katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych, Lublin 2007.
- Grazian Francesco: Patrimonio stabile. Istituto dimenticato?, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 16 (2003), s. 282-296.

- Kennedy Robert T.: The Temporal Goods of the Church, [w:] New Commentary on the Code of Canon Law, red. J.P. Beal, J. A. Coriden, T.J. Green. New York 2000, s. 1449-1525.
- López Alarcón Mariano: Book V. Temporal Goods of the Church, [w:] Code of Canon Law Annotated, red. E. Caparros H. Anbé. Montreal 2004², s. 963-1016.
- Pawluk Tadeusz: Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. IV, Olsztyn 1990.
- Pinto Pio V.: Commento al Codice di Diritto Canonico, Città del Vaticano 2001.
- Renken John A.: Church Property. A Commentary on Canon Law Governing temporal Goods in the United States and Canada, Ottawa 2009.
- Renken John A.: The Stable Patrimony of Public Juridic Persons, *The Jurist* 70 (2010), s. 131-162.
- Schouppe Jean P.: Derecho patrimonial canónico, Pamplona 2007.
- Świto Lucjan: Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce. Olsztyn 2010.
- Tomkiewicz Małgorzata: Obrót majątkiem Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, Olsztyn 2013.
- Wójcik Walenty: Dobra doczesne Kościoła, w: Walenty Wójcik, Józef Krukowski, Florian Lempa, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983, t. IV, Lublin 1987, s. 47-107.

POJĘCIE *PATRIMONIUM STABILE*

Streszczenie

Patrimonium stabile jest pojęciem nowym. W KPK/83 występuje dwa razy: w kan. 1285 i w kan. 1291, jednak bliżej prawodawca nie wyjaśnia znaczenia użytego pojęcia. Celem artykułu jest ukazanie znaczenia *patrimonium stabile*. Przedstawiona analiza genezy pojęcia *patrimonium* wskazuje, że intencją prawodawcy nie było uniemożliwienie dokonania alienacji, ale ochrona dóbr kościelnych stanowiących podstawę istnienia i działania kościelnej osoby prawnej.

W dalszej części autor przedstawia różne interpretacje *patrimonium stabile* wypracowane przez kanonistów, aby ostatecznie przedstawić własną koncepcję. Autor wskazuje, że do pojęcia *patrimonium stabile* nie zalicza się dóbr, które należą do codziennego użytku, ale zgodnie z wypracowaną doktryną, należy rozumieć dobra ruchome i nieruchome, stanowiące minimalną podstawę materialną osoby prawnej, które pozwalają na realizację celów, dla których została ona utworzona.

Artykuł kończy wnioskami, że w księgach inwentarzowych winno być odnotowane, co należy do *patrimonium stabile* osoby prawnej (kan. 1283, 2°). Zarządcy nie mogą dokonywać darowizn na cele pobożności lub chrześcijańskiej miłości z dóbr ruchomych należących do *patrimonium stabile* (kan. 1285). Chcąc dokonać jakichkolwiek aktów alienacji dóbr należących do *patrimonium stabile*, zarządcy są zobowiązani zachować kan. 1291-1294 oraz kan. 638 § 3, kiedy ich wartość przekracza określoną w prawie sumę.

Słowa kluczowe: dobra kościelne, alienacja, zarządzanie nadzwyczajne

THE CONCEPT OF *PATRIMONIUM STABILE*

S u m m a r y

The *patrimonium stabile* is a new concept in the 1983 Code. It comprises of moveable and immovable goods, which by the legitimate designation (*legitima assignatione*) of the competent ecclesiastical authority were established as a secure basis for the existence of juridical person for the future. *Patrimonium stabile* allows the independent fulfillment of the mission of the juridical person for which it was established and therefore is subject to legal protection in accordance with the law. The distinction between *stabile* and non *stabile patrimonium* should be recorded regularly in the updated inventories (can. 1283, 2°).

Administrators cannot make gifts for pious purposes or Christian charity out of the movable goods which is part of the *patrimonium stabile* (cf. can. 1285). In order to make any act of alienation of ecclesiastical goods, stating *patrimonium stabile*, administrators are required to observe can. 1291-1294 and can. 638 § 3, whenever their value exceeds the sum determined by law. Canons on alienation (can. 1291-1294) should be observed not only in alienation, but also in any dealings in which the patrimonial condition of the juridical person may be jeopardised (can. 1295). *Patrimonium stabile* is not subject to taxation, but the income derived from it may be taxed (see. can. 264 § 2 and can. 1263).

Key words: ecclesiastical goods, alienation, extraordinary administration